

Zasada suwerenności narodu. Rozważania na tle regulacji art. 4 Konstytucji RP z 1997 r.

<http://dx.doi.org/10.18778/8088-830-2.04>

Suwerenność definiowana jest jako supremacja państwa ujmowanego abstrakcyjnie, ludu lub innego piastuna tej władzy (np. monarchy) nad wszelkimi normami prawa wewnętrznego oraz pełna swoboda prowadzenia przez państwo polityki zagranicznej; faktyczna, a postulatywnie także prawna możliwość podejmowania przez podmiot sprawujący suwerenność decyzji politycznej, od której nie ma prawnej możliwości odwołania się do wyższej instancji¹.

Współczesne pojęcie „suwerenność” kształtowało się w okresie kilku stuleci². Pierwotnie przymiot suwerenności przypisywano monarchom zgodnie z rzymską paremią „*rex imperator in regno suo*”. Określenie to było „polemiczne w stosunku do cesarstwa i syntetyczne, bo przenoszące na władcę wszystkie jego kompetencje, które prawo rzymskie i przejmująca je teoria średniowiecznego cesarstwa przyznawały cesarzowi”³. Genezy takiego poglądu upatruje się w tezie o boskim pochodzeniu władzy, skoro władza pochodzi od Boga i ludu, dlatego władza suwerenna monarchy jest władzą zupełną⁴, a uniezależniając się w swoim czasie od władzy kościelnej wzięła na siebie obowiązek i przywilej wyłącznego stanowienia prawa⁵. Stąd też w doktrynie pod-

31

¹ Szerzej M. Gulczyński, W.J. Wołpiuk, *Spór o suwerenność*, Warszawa 2001.

² Zob. M. Tuchowska, *Suwerenność – pojęcie oraz ewolucja idei w oparciu o akty ustrojowe państw europejskich*, [w:] A. Kustra (red.), *Konstytucyjno-prawne i polityczne aspekty członkostwa w Unii Europejskiej*, Toruń 2009, s. 91.

³ K. Grzybowski, *Historia doktryn politycznych i prawnych. Od państwa niewolniczego do rewolucji burżuazyjnych*, Warszawa 1968, s. 186.

⁴ A. Wasilkowski, *Suwerenność w prawie międzynarodowym i w prawie europejskim*, [w:] J. Kolasa, A. Kozłowski (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie*, Wrocław 2003, s. 12.

⁵ S. Sowiński, *Suwerenność, ale jaka? Spór o suwerenność Rzeczypospolitej w polskiej eurodebacie*, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/1-2004_Sowinski.pdf (dostęp 03.01.2017).

kreśla się, że początek dziejowej suwerenności był w pełni uwikłany w koncepcje absolutystyczne.

Koncepcja suwerenności państwa uległa szczególnemu normatywnemu ugruntowaniu właśnie w państwie absolutnym, którego idea łączyła się z kultem państwa. Jednocześnie już w XIII w Anglii obowiązywała regulacja, która umożliwiała zniesienie króla z tronu przez lud w sytuacji, gdy ten nie przestrzegał postanowień Wielkiej Kart Swobód⁶.

W doktrynie przyjmuje się powszechnie pogląd, że pierwszym, który wprowadził do dyskusji świadome używanie pojęcia suwerenności był J. Bodin⁷. Przymiot suwerenności przynależał według niego władzy, która była jednocześnie nieustająca, absolutna i niepodzielna. Przy czym nieustający charakter oznaczał, że była ona nieograniczona w czasie i nieodwoływalna. Władza suwerenna dla J. Bodina to władza absolutna⁸, a jej granice wyznaczają z jednej strony prawa boskie i natury, z drugiej zaś słusznymi i sprawiedliwymi przyrzeczeniami, które uczynił (umowa społeczna)⁹. O monarsze jako suwerenie pisali także inni, choćby T. Hobbes¹⁰.

Inny podmiot suwerenności niż monarcha pojawił się dopiero w myśli politycznej XVIII w. i był to lud. Koncepcja, że władza pierwotna to władza ludu, który przekazuje ją w sposób powierniczy rządzącym¹¹, i lud ma prawo oporu względem monarchy, który rządzi w sposób nieodpowiedni, powstała w opozycji do władzy absolutnej. Była ona głoszona już w XVI w. we Francji przez tzw. monarchomachów. Na lud jako podmiot władzy zwierzchniej wskazywał H. Grotius, choć zakładał, że może on zrzec się swojej suwerenności. Jednocześnie wskazywał, że władza suwerenna to władza najwyższa¹². Koncepcja suwerenności ludu pojawiała się w doktrynie od XVI w., jednak dopiero J.J. Rousseau nadał jej nowy, współczesny kształt¹³.

W kolejnych latach idea suwerenności rozwijała się. Jak wskazano wyżej, w czasach nowożytnych związana była z ideą kontraktualizmu, w myśl której władza powierzana jest władcy na podstawie umowy,

⁶ Art. 61 Magna Carta Libertatum z 1215 r.

⁷ M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 4 Konstytucji*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP*, t. I, Warszawa 2016, s. 258.

⁸ J. Bodin, *Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej*, Warszawa 1958, s. 89–90.

⁹ *Ibidem*, s. 103.

¹⁰ T. Hobbes, *Lewiatan*, tłum. Cz. Znamierowski, Warszawa, 2016.

¹¹ H. Olszewski, M. Zmierczak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 2004, s. 105–106.

¹² *Ibidem*, s. 126.

¹³ Wskazywał on, że to naród jest suwerenem; winna być wykonywana przez wszystkich obywateli bezpośrednio. Ma ona charakter niepodzielny i niezbywalny. J.J. Rousseau, *Umowa społeczna*, [b.m.w.] 2007, s. 29 i n.

a w przypadku niewywiązywania się z niej, naruszania treści jej postanowień lud ma prawo do oporu¹⁴.

W pierwszych konstytucjach – amerykańskiej, francuskiej oraz polskiej¹⁵ – podmiotem suwerenności został naród¹⁶. Przy czym już wówczas różnie ten termin był definiowany. Niektórzy przedstawiciele nauki prawa konstytucyjnego wyrażają pogląd, iż współcześnie obydwie terminy można uznać za synonimy, gdyż oznaczają tę samą wspólnotę ludzi, której przyznaje się charakter podmiotu władzy zwierzchniej¹⁷.

Zasada suwerenności wyrażona jest we wszystkich obowiązujących konstytucjach państw UE. Regulacje różnią się przede wszystkim określeniem podmiotu władzy suwerennej oraz sposobem jej ujęcia¹⁸. Jako podmiot władzy zwierzchniej wskazuje się: naród¹⁹, lud (niekiedy lud zawężony do ludu danego państwa)²⁰ lub wszystkich obywateli²¹. Jeśli chodzi o drugą różnicę, to w niektórych konstytucjach odnajdujemy klasyczne ujęcie tej zasady – władza pochodzi od narodu/ludu²² lub władza należy do narodu²³. Współcześnie, co do zasady, uznaje się także pogląd o pozaprawnej naturze suwerenności, o jej niezależności od jakiegokolwiek prawa przez nią stanowionego lub prawa innego państwa, choć nie od prawa międzynarodowego²⁴. W niektórych konstytucjach państw europejskich zasada suwerenności²⁵ ma charakter absolutny, stanowiąc, że jest nieprzemijająca i niezbywalna lub że naród ma trwałe i niezbywalne prawo do samostanowienia²⁶.

Jak już wyżej wspomniano, idea suwerenności narodu w polskim konstytucjonalizmie pierwszy raz wyrażona została w Konstytucji 3 maja, w której już w Preambule suwerenność określono jako „niepodległość

¹⁴ Szerzej por. A. Młynarska-Sobaczewska, *Autorytet państwa. Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji ustrojowej*, Toruń 2010, s. 217.

¹⁵ Wszelka władza społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli narodu – Ustawa rządowa z 3 maja 1791 r.

¹⁶ Szerzej por. *ibidem*.

¹⁷ Zob. np. K. Działocha, *Uwaga 10 do art. 4*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. I, wydanie II uzupełn., Warszawa 2016.

¹⁸ W niektórych konstytucjach odnajdujemy klasyczne ujęcie – władza pochodzi od narodu/ludu (konstytucje: czeska i słowacka) lub władza należy do narodu (konstytucje: Łotwy, Słowenii, Węgier).

¹⁹ Przykładem są konstytucje: Polski, Albanii, Litwy czy Chorwacji.

²⁰ Takiego sformułowania używa ustawa zasadnicza Rumunii („lud rumuński”), Czech, Słowenii czy Węgier. W Federacji Rosyjskiej jest to „wielonarodowy lud”.

²¹ Np. konstytucje: Słowacji, Macedonii.

²² Konstytucja czeska i słowacka.

²³ Konstytucje: Łotwy, Słowenii, Węgier.

²⁴ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 1994, s. 207–208.

²⁵ Konstytucja Republiki Estońskiej z 1992 r.

²⁶ Konstytucja Słowenii z 1991 r.

zewnątrzną i wolność wewnętrzną narodu”, oraz stanowiła, że „Wszelka władza społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli narodu”²⁷. W Konstytucji marcowej przewidywał tę zasadę art. 2²⁸ w postaci, która następnie przywrócona została w Konstytucji z 1997 r. W okresie tym termin „Naród” rozumiano w znaczeniu politycznym, a nie etnicznym. Znaczenie tego pojęcia wyjaśnił W. Komarnicki, pisząc, że „zachowując istotę zwierzchnictwa przy sobie, Naród deleguje atrybuty jego organom, wykonującym oznaczony Konstytucją zakres władzy”²⁹. Konstytucja kwietniowa wprowadzała odmienne od swej poprzedniczki zasady naczelne, w tym zniosła zasadę suwerenności narodu³⁰. Kolejna obowiązująca Konstytucja PRL z 1952 r. jako suwerena wskazywała „lud pracujący miast i wsi”, który sprawował władzę przez swych przedstawicieli, wybieranych do Sejmu PRL i do rad narodowych³¹. Sejm zaś jako najwyższy przedstawiciel woli ludu pracującego miast i wsi urzeczywistnia suwerenne prawa narodu³². Nowelą z 6 maja 1987 r. dodano, że sprawowanie władzy przez lud pracujący następuje także przez wyrażenie woli w drodze referendum³³, następnie zaś w 1989 r. reaktywowano Senat, który stał się drugim, obok Sejmu, organem przedstawicielskim³⁴. Konieczne wydaje się przypomnienie, że w okresie tym władza w praktyce nie należała jednak do ludu pracującego wskazanego jako suwerena, a do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej³⁵. Zasada suwerenności narodu została przywrócona w Polsce na mocy noweli z 29 grudnia 1989 r.³⁶ Odpowiednie przepisy stanowiły, że władza zwierzchnia należy do narodu, który sprawuje ją przez swych przedstawicieli wybieranych do Sejmu, Senatu i do rad narodowych oraz przez wyrażenie woli w drodze referendum. W 1990 r. zlikwidowane zostały rady narodowe, na skutek czego z postanowień obowiązujących przepisów konstytucyjnych wykreślono tę formę wypowiedzania się suwerena. Kolejno art. 77 Małej konstytucji

²⁷ V. RZĄD, CZYLI OZNACZENIE WŁADZ PUBLICZNYCH „Wszelka władza społeczności ludzkiej początek swój bierze z woli narodu”, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1791-r5.html> (dostęp 03.01.2017).

²⁸ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267.

²⁹ W Komarnicki, *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Kraków 2006, s. 37.

³⁰ Szerzej A. Burda, *Polskie prawo państwowe*, Warszawa 1969, s. 99 i n.

³¹ Art. 1 ust 2 oraz art. 2 ust 1 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r., Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232.

³² Art. 15 ust. 2.

³³ Dz.U., nr 14, poz. 82.

³⁴ Nowela z 7 kwietnia 1989 r., Dz.U., nr 19, poz. 101.

³⁵ P. Sarnecki, *Od kumulacji do podziału władzy*, [w:] M. Kruk, J. Wawrzyniak (red.), *Transformacja ustrojowa w Polsce 1989–2019*, Warszawa 2011, s. 40–48.

³⁶ Dz.U., nr 75, poz. 444.

utrzymał w mocy art. 2 Konstytucji PRL w brzmieniu nadanym nowelą grudniową z 1989 r.³⁷

Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. statuuje zasadę suwerenności narodu *expressis verbis* w art. 4 ustawy zasadniczej³⁸. Zdaniem niektórych przedstawicieli doktryny, jest ona swego rodzaju aksjomatem³⁹. Na potwierdzenie tego poglądu wskazuje użycie przez ustrojodawcę sformułowania „My Naród” jako słów rozpoczynających Preambułę ustawy zasadniczej. Jednak zwrócić należy uwagę na nieprecyzyjność, w tym zakresie, regulacji konstytucyjnej. Pojęcie narodu użyte w tekście Konstytucji RP nie jest jednoznaczne. Termin zastosowany we *Wstępie* wskazuje na Naród jako wszystkich obywateli, a więc „Naród” w znaczeniu politycznym. Podobny zakres semantyczny wynika z treści art. 32 i 67 ust 2 ustawy zasadniczej – dotyczących równości politycznej praw obywateli⁴⁰. Inne natomiast kryterium – narodowe – odnajdujemy w odwołaniu do narodu w art. 5 Konstytucji, w którym nakłada się na państwo obowiązek dbania strzeżenia „dziedzictwa narodowego” oraz w art. 6, który statuuje, że Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Także wśród przedstawicieli doktryny nie ma zgody co do rozumienia pojęcia narodu jako podmiotu władzy zwierzchniej.

L. Garlicki twierdził, że pojęcie to ma charakter „filozoficzno-społeczny, a nie etniczny” i w „żadnym razie nie można utożsamiać narodu z ogółem osób narodowości polskiej, a pozostawiać poza zakresem tego pojęcia obywateli innej narodowości”⁴¹. Termin „naród” nie jest pojęciem prawnym, a „sformułowanie precyzyjnej definicji narodu nie jest ani możliwe, ani potrzebne”, ponieważ z punktu widzenia „procesu wykonywania władzy” decydującym warunkiem jest posiadanie praw wyborczych⁴². Zdaniem Z. Witkowskiego, pojęcie „naród” używane jest przez ustrojodawcę nie w znaczeniu etnicznym, a politycznym, a „definicja Narodu jest nie tylko trwałym składnikiem tradycji pokoleń, ale też czynnikiem integrującym wszystkich, którzy mają obywatelstwo Rzeczypospolitej i kreującym poczucie odpowiedzialności wszystkich obywa-

35

³⁷ Ustawa Konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U., nr 84, poz. 426).

³⁸ Na temat dysponenta suwerenności bardzo szeroka dyskusja toczyła się podczas prac nad treścią projektu konstytucji. Por. Biul. KKZN 1995, nr 13; 1996–1997, nr 40.

³⁹ Szerzej por. A. Młynarska-Sobaczewska, *Autorytet państwa...*, s. 219.

⁴⁰ W. Sokolewicz, *Rzeczpospolita Polska – demokratyczne państwo prawne*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 4, s. 19.

⁴¹ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006, s. 55.

⁴² L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2009, s. 53.

teli za jej dobro”⁴³. Podobnie P. Sarnecki, który argumentował, że naród w znaczeniu politycznym obejmuje „pewną wspólnotę historyczną”⁴⁴. Podobnie twierdzi B. Banaszak, zdaniem którego naród jest zbiorowością polityczną obejmująca wszystkich obywateli bez względu na przynależność etniczną⁴⁵. K. Działocha zaś uważa, że „różnice między pojęciami naród i lud współcześnie oznaczają tę samą wspólnotę ludzi, której przynależy się charakter podmiotu władzy zwierzchniej”⁴⁶.

Pogląd ten o tyle wydaje się uzasadniony, że współcześnie znakomita większość „narodu politycznego” to także „naród etniczny”, który oczekuje „że państwo polskie chronić będzie szczególnie jego byt i kulturę, tradycję i dziedzictwo, trwanie i przetrwanie”⁴⁷. Jednak zauważyć należy, że choć podobny to jednak zbiór desygnatów tych pojęć nie jest tożsamy. Wszak w skład narodu etnicznego mogą wchodzić podmioty – Polacy zamieszkujący poza granicami kraju, którzy nie posiadają obywatelstwa polskiego i wówczas nie tworzą narodu w znaczeniu politycznym. Pojęcie Narodu użyte przez ustrojodawcę nie jest także tożsame z terminem „ludność państwa”, który obejmuje swym zakresem wszystkich zamieszkujących terytorium państwa. Słuszny wydaje się pogląd, według którego desygnatem pojęcia „Naród” na gruncie art. 4 Konstytucji RP jest ogół obywateli posiadających obywatelstwo polskie, a zatem mających zdolność do udziału w życiu publicznym. Tak więc przyjąć należy, że konstytucja posługuje się pojęciem Narodu w sensie politycznym, a nie etycznym⁴⁸. Jednak warto także wspomnieć, że Naród w sensie politycznym nie jest tożsamy z ogółem wyborców, choć ta właśnie grupa w rzeczywistości sprawuje władzę. Nie znajdujemy żadnego uzasadnienia w postanowieniach Konstytucji RP, by z kręgu narodu w znaczeniu politycznym wyłączyć obywateli polskich niemających praw wyborczych. Słusznie zauważa M. Kruk, że „demokracja to teoretycznie rządy wszystkich, ale praktycznie rządy tych, którzy w procesie publicznej działalności chcą się zaangażować”⁴⁹.

Zasada suwerenności narodu nie oznacza także, że naród jest podmiotem wykonującym władzę, a jedynie, że jest jej źródłem. Ten ogół obywateli posiadających prawa wyborcze sprawuje władzę w dwojaki sposób – albo bezpośrednio, albo poprzez swych reprezentantów (art. 4 ust. 2 Konstytucji RP). W ten sposób przepis ten wskazuje na dwie formy demo-

⁴³ Z. Witkowski (red.), *Prawo konstytucyjne*, Toruń 1998, s. 56.

⁴⁴ P. Sarnecki, Biul. KKZN 1994, nr 8, s. 61.

⁴⁵ B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2001, s. 262–263.

⁴⁶ Zob. np. K. Działocha, *Uwaga 10 do art. 4*.

⁴⁷ W. Sokolewicz, *Rzeczpospolita Polska...*, s. 19.

⁴⁸ Por. orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego: z 31.05.2004 r., sygn. akt K 15/04; z 12.01.2005 r., sygn. akt K 24/04.

⁴⁹ Za M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 4 Konstytucji*, s. 273.

kracji. Pierwszą z nich – czyli demokrację bezpośrednią – stanowi np. referendum ogólnokrajowe⁵⁰, natomiast przejawem demokracji pośredniej jest sprawowanie władzy przez parlamentarzystów wybranych w wyborach. Wówczas Naród przekazuje im jedynie atrybut władzy zwierzchniej na określony czas, zachowując wciąż jej istotę. W ten sposób władza Narodu ma charakter niepodzielny, niezbywalny.

Słusznie zauważa A. Jamróz, że „suwerenność narodu jest w istocie rzeczy konstrukcją fikcyjną, doktrynalną. To nie naród powszechnie wybiera, ale wyborcy, którym przyznawana jest przez prawo władza (uprawnienia). [...] Współczesne standardy wszakże powodują, a zwłaszcza zasada wolności, że tylko »względy techniczne« (np. wiek, orzeczone przez sądy ubezwłasnowolnienie), a nie polityczne czy ideologiczne – usprawiedliwiają ograniczenia w zaliczeniu do zbiorowego ciała wyborców”⁵¹. W następstwie, skoro demokracja bezpośrednia jest współcześnie wyjątkiem od zasady demokracji przedstawicielskiej, stąd zasadną wydaje się „refleksja nad statusem prawnym reprezentantów; potrzeba prawnego określenia ich pożądanych cech. Aby byli to – jak przypominał kiedyś Duverger – ludzie godni i kompetentni. To jest przecież istotne dla dobrego reprezentowania interesu ogółu, dobra powszechnego”⁵², dobra wspólnego. Ponadto nie jest słuszne, a wręcz szkodliwe ograniczanie pojęcia narodu do aktualnie dominującej w nim większości. Historia pamięta wydarzenia, w których „w imię suwerenności »narodu«, rasy, klasy popełniano w historii niewyobrażalne zbrodnie”, a „pojęcie suwerenności narodu bywa rodzajem alibi dla polityków, by legitymizować posunięcia niezgodne z podstawowymi wartościami porządku konstytucyjnego”⁵³. Słusznie w związku z powyższym zauważa R. Piotrowski, iż „Konsekwencją tezy, że suweren rozumiany jako większość może wszystko, byłoby przekreślenie niezawisłości suwerena rozumianego jako cały naród. Suweren zdominowany przez jakąkolwiek wszechwładną większość wolną od konstytucyjnych ograniczeń w istocie przestaje być niezależny: mogłaby ona bowiem odebrać władzę zwierzchnią narodowi i przyznać ją na przykład jednostce”⁵⁴.

⁵⁰ Sposób przeprowadzania referendum reguluje ustawa z 14.03.2003 r. o referendum ogólnokrajowym (Dz.U., nr 57, poz. 507, ze zm.).

⁵¹ A. Jamróz, *Refleksje o suwerenności narodu. Od genezy do współczesnego jej rozumienia*, <http://www.kod-podlaskie.pl/refleksje-o-suwerennosci-narodu-od-genezy-do-wspolczesnego-jej-rozumienia/5> (dostęp 30.01.2017).

⁵² *Ibidem*, s. 5.

⁵³ R. Piotrowski, „W imię suwerenności »narodu«, rasy, klasy popełniano w historii niewyobrażalne zbrodnie”. Z R. Piotrowskim rozmawiała Ewa Siedlecka, „Gazeta Wyborcza”, 06.09.2016, <http://wyborcza.pl/1,75968,20649007,piotrowski-w-imie-suwerennosci-narodu-rasy-klasy-popelniano.html> (dostęp 03.01.2017).

⁵⁴ *Ibidem*.

Zastanowić się także należy, czy ze sformułowania art. 4 Konstytucji można wyprowadzić wniosek, że granice sprawowania władzy zwierzchniej wyznaczają granice terytorium państwa polskiego, czy też możliwe jest istnienie władzy poza jej granicami? Wątpliwości te rozstrzygnął Trybunał Konstytucyjny, w którego wyroku czytamy, że w ustawa zasadnicza ustanawia zasady i procedury odnoszące się do funkcjonowania instytucji Rzeczypospolitej. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej jest najwyższym aktem stanowiącym podstawy prawnej egzystencji Państwa Polskiego, regulującym zasady sprawowania władzy publicznej na jego terytorium, tryb powoływania, funkcjonowania oraz zakres kompetencji konstytucyjnych organów Państwa. Toteż wyraźnie należy podkreślić, że Konstytucja odnosi się do sprawowania władzy w Rzeczypospolitej Polskiej. Zasad tych nie można przenosić wprost na funkcjonowanie innych, poza państwem, struktur, za których pośrednictwem Rzeczpospolita realizuje swoje interesy”⁵⁵.

38 Z powyższych rozważań wynika, że zasada suwerenności narodu jest determinantą demokratycznego państwa prawnego. Podstawowe zaś wartości konstytucje na czele z godnością człowieka determinują zasadę suwerenności narodu. Przyjmuje się, że organy władzy publicznej będą wykonywały tę władzę w imieniu Narodu, z jego woli (z wyboru), na jego rzecz (dla dobra wspólnego). Mogą to czynić, realizując swoje konstytucyjne i ustawowe kompetencje, pamiętając, że czynią to w imieniu i na rzecz pierwotnego suwerena, jakim jest Naród. Ponadto zasadę suwerenności narodu należy interpretować łącznie z art. 10 Konstytucji ustanawiającym zasadę podziału, wzajemnej równowagi władz ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej oraz z art. 173, zgodnie z treścią którego sądy i trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz. Treść tych zasad wyznacza granice władzy sprawowanej w imieniu suwerena.

Literatura

- Banaszak B., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 1994.
 Bodin J., *Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej*, Warszawa 1958.
 Burda A., *Polskie prawo państwowe*, Warszawa 1969.
 Działocha K., *Uwaga 10 do art. 4, [w:] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. I, wydanie II uzupełn.*, Warszawa 2016.
 Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 4 Konstytucji, [w:] J. Kolasa, A. Kozłowski (red.), Konstytucja RP, t. I*, Warszawa 2016.

⁵⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 maja 2004 r., sygn. akt K 15/04, s. 8.

- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2006.
- Grzybowski K., *Historia doktryn politycznych i prawnych. Od państwa niewolniczego do rewolucji burżuazyjnych*, Warszawa 1968.
- Gulczyński M., Wołpiuk W.J., *Spór o suwerenność*, Warszawa 2001.
- Hobbes T., *Lewiatan*, tłum. Cz. Znamierowski, Warszawa 2016.
- Komarnicki W., *Ustrój państwowy Polski współczesnej. Geneza i system*, Kraków 2006.
- Młynarska-Sobaczewska A., *Autorytet państwa. Legitymizacyjne znaczenie prawa w państwie transformacji ustrojowej*, Toruń 2010.
- Olszewski H., Zmierzak M., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Poznań 2004.
- Sarnecki P., *Biul. KKZN* 1994, nr 8.
- Sarnecki P., *Od kumulacji do podziału władzy*, [w:] M. Kruk, J. Wawrzyniak (red.), *Transformacja ustrojowa w Polsce 1989–2009*, Warszawa 2011.
- Sokolewicz W., *Rzeczpospolita polska – demokratyczne państwo prawne*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 4.
- Sowiński S., *Suwerenność, ale jaka? Spór o suwerenność Rzeczypospolitej w polskiej eurodebacie*, http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/1-2004_Sowinski.pdf (dostęp 03.01.2017).
- Wasilkowski A., *Suwerenność w prawie międzynarodowym i w prawie europejskim*, [w:] J. Kolasa, A. Kozłowski (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne a prawo europejskie*, Wrocław 2003.

Akty prawne

- Ustawa rządowa z 3 maja 1791 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1791-r5.html> (dostęp 03.01.2017).
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. 1921, nr 44, poz. 267).
- Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. (Dz.U. 1952, nr 33, poz. 232).
- Nowela konstytucyjna z 7 kwietnia 1989 r. (Dz.U., nr 19, poz. 101).
- Konstytucja Słowenii z 23 grudnia 1991 r.
- Konstytucja Republiki Estońskiej z 28 czerwca 1992 r.
- Ustawa konstytucyjna z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym (Dz.U., nr 84, poz. 426).

Orzecznictwo

- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 31 maja 2004 r., sygn. akt K 15/04.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 31 maja 2004 r., sygn. akt K 15/04.
- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 12 stycznia 2005 r., sygn. akt K 24/04.